

Яковенко Р.В., к.е.н., доцент,
Гріневич С.В., студент
Центральноукраїнський національний технічний університет
м. Кропивницький

ЗНАЧЕННЯ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ФАКТОРІВ ВПЛИВУ НА ДЕМОГРАФІЧНІ ПРОЦЕСИ

До основних чинників, що сприяли виникненню глобальних проблем життєдіяльності людства можна віднести: швидке зростання чисельності населення (демографічний вибух), яке до того ж характеризується нерівномірністю по регіонах світу і окремих країнах; співвідношення чисельності населення та обсягу продуктів харчування (продовольча проблема); стійке нарощування промислового й сільськогосподарського виробництва; збільшення обсягу видобутку корисних копалин; житлове, промислове будівництво та прокладання нових транспортних магістралей і комунікацій; забруднення навколишнього середовища [3, с. 9].

В той же час, сучасна демографічна криза України та загальна тенденція до скорочення чисельності населення, подекуди мають суто регіональний характер. Економічні та демографічні ускладнення мають свою специфіку, що властиві саме цій території із наявним складом та структурою ресурсів, характерним ландшафтом та кліматом [5, с. 158]. Нерівномірність економічного розвитку різних регіонів України та наявність суттєвих відмінностей у тенденціях до зміни демографічної ситуації вимагають дослідження регіональної специфіки щодо можливості та рівня інтенсивності здійснення соціально-економічного впливу на проблемні явища в соціально-демографічному секторі.

Чисельність населення найбільше впливає на формування контингенту трудових ресурсів і потенціалу внутрішнього ринку країни або регіону. Певною мірою вона визначає й розмір валового внутрішнього продукту країни, хоча ця залежність не пряма: вирішальний вплив на цю величину справляють інші фактори (наприклад продуктивність праці) [4, с. 79].

Природні умови, до яких належать клімат, рельєф, геологічна будова, географічне положення, можуть в одному випадку гальмувати розвиток суспільного виробництва (сільське господарство в Сахарі або на Крайній Півночі, транспорт у гірських районах) та вважатись несприятливими, а в іншому – створювати додаткові умови для прогресу: нормальне зволоження, достатня річна сума додатних температур, родючість первинного ґрунту [4, с. 66].

Природні умови були первинним фактором, що визначав щільність розселення людей та здійснював вплив на демографічні процеси первісного людства. Сучасні мотиваційні механізми демографічної поведінки суспільства є більш складними, вони включають до себе економічні, соціальні, екологічні та

інші чинники, але природний фактор зберігає одну з домінуючих ролей. Стратегічною ідеєю збалансованого розвитку можна визначити збереження біосфери як середовища життєдіяльності нинішніх і майбутніх поколінь на основі досягнення збалансованості соціально-економічного та екологічного розвитку, покращення якості життя населення і стану природи [2, с. 62].

Зміни природи відбиваються, перш за все, на якості середовища, а також на якості та кількості природних ресурсів, що сприяє погіршенню здоров'я населення і умов праці, погіршенню умов роботи техніки, погіршенню якості та зменшенню кількості продукції галузей природокористування. Крім того, з антропогенно-техногенними змінами природи пов'язана втрата генофонду [1, с. 9].

У цьому напрямку, головним соціально-економічним завданням сучасного суспільства, в розрізі його біологічного відтворення, є унеможливлення негативного природного впливу, запобігання та мінімізація людських втрат внаслідок об'єктивних природних негараздів, трансформування природного середовища на сектор адекватної взаємодії „людина – природа” із мінімальним втручанням людини до природних процесів.

Регіональний системний моніторинг являє собою систему спостережень за станом перетворених ландшафтів, ландшафтно-технічних систем та їх середовища з метою визначення степеню їх антропогенної перетвореності, оцінки, прогнозування та регулювання [1, с. 100]. Створення національної служби такого моніторингу із визначенням систем заходів при прояві кожного з можливих негараздів є первинним заходом, що вимагає не лише відповідного наукового аналізу, а й системного безперервного фінансування.

Етичні принципи взаємодії з природним середовищем змінюються в процесі розвитку людства, суспільної свідомості та економічного світосприйняття, але в обов'язковому порядку, вони мають включати до себе [6]:

- сприйняття природи не лише як оточуючого середовища, а й як елементу фізіологічної та духовної складової людського існування;
- використання природних ресурсів як фактору розвитку Землі, а не лише людини тощо.

При застосуванні регуляторної політики та стимулюванні економічної ініціативи на рівні регіону, програмування економіки на рівні місцевої влади визначається (обмежується) кордонами і проблемами певної області, і не узгоджується з політикою інших областей, що входять до певного регіону (економічного району). Це може призвести до подальшого і остаточного розшарування різних територій на позитивні та депресивні, хоча саме вирівнювання їхнього стану – є одним із головних пріоритетів державної регіональної політики.

Кожна окремо взята територія має свою специфіку, що може бути використана в процесі подолання чи запобігання демографічної кризи у вигляді скорочення загальної чисельності населення країни. Серед факторів, що

спроможні здійснювати вплив на демографічні процеси, ми відносимо: природні умови, наявний ресурсний потенціал певної території та інтенсивність його використання, регіональний господарський механізм та суб'єктів міжрегіональної соціально-економічної співпраці.

Список використаних джерел

1. Гавриленко О. П. Геоекологічне обґрунтування проектів природокористування : навч. посіб. / О. П. Гавриленко. – К. : Ніка-Центр, 2003. – 332 с.

2. Горленко І. О. Концепція збалансованого розвитку : принципи і механізми реалізації в Україні / І. О. Горленко, С. А. Лісовський, Л. Г. Руденко // Україна : географічні проблеми сталого розвитку. Зб. наук. праць. В 4-х т. – К. : ВГЛ Обрії, 2004. – Т. 1. – С. 62-70.

3. Дмитрук О. Ю. Безпека життєдіяльності : навч. посіб. для студ. природознав. ф-тетів / О. Ю. Дмитрук, Ю. В. Щур. – К. : ВЦ „Київський університет”, 1999. – 209 с.

4. Розміщення продуктивних сил : підруч. / [За ред. В. В. Ковалевського, О. Л. Михайлюк, В. Ф. Семенова]. – 4-те вид., випр. – К. : Т-во „Знання”, КОО, 2001. – 351 с. – (Вища освіта ХХІ століття).

5. Яковенко Р. В. Регіонально-географічні фактори соціально-економічного впливу на демографічні процеси / Роман Яковенко // Зовнішня торгівля : право та економіка. – К. : Українська академія зовнішньої торгівлі. – 2006. – № 5 (28). – С. 158–162.

6. Яковенко Р. В. Територіальні чинники соціально-економічного впливу на демографічні процеси [Електронний ресурс] / Р. В. Яковенко. – Режим доступу : <http://www.surma-ua.info/?p=3549>. – Назва з титул. екрану.